

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.36

Букач М.О.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін Харківського національного
університету внутрішніх справ*

ЗВІЛЬНЕННЯ СУБ'ЄКТА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАЧЕЮ ЙОГО НА ПОРУКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена проблемним аспектам звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки. Зазначено, що успішне забезпечення охорони правосуддя в частині належного виконання судового рішення може бути досягнуто не лише шляхом застосування до суб'єкта невиконання судового рішення кримінального покарання, але й у разі його звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки. Доведено, що реалізація цього виду звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення особою злочину, передбаченого частиною першою або другою статті 382 КК України, залежить від встановлення причинно-факторного комплексу його здійснення, обов'язкову складову якого становлять заходи виховного характеру, які мають бути не лише конкретизовані у відповідному процесуальному документі, але й проконтрольовані за способом їх застосування уповноваженими на це особами.

Ключові слова: звільнення від відповідальності, невиконання, передача на поруки, судові рішення.

Статья посвящена проблемным аспектам освобождения субъекта невыполнения судебного решения от уголовной ответственности в связи с передачей его на поруки. Отмечено, что успешное обеспечение охраны правосудия в части надлежащего исполнения судебного решения может быть достигнуто не только путем применения к субъекту невыполнения судебного решения уголовного наказания, но и в случае его освобождения от уголовной ответственности в связи с передачей на поруки. Отмечено, что реализация этого вида освобождения от уголовной ответственности в случае совершения лицом преступления, предусмотренного частью первой или второй статьи 382 УК Украины, зависит от установления причинно-факторного комплекса его осуществления, обязательную составляющую которого составляют меры воспитательного характера, должны быть не только конкретизированы в соответ-

ствующем процессуальном документе, но и проконтролированы по способу их применения уполномоченными на это лицами.

Ключевые слова: *освобождение от ответственности, невыполнение, передача на поруки, судебное решение*

Постановка проблеми. Забезпечення охорони правосуддя від злочинних посягань є одним із завдань, які стоять перед КК України, незважаючи на те, що безпосередньо правосуддя не відображено серед тих найбільш важливих соціальних цінностей (благ і інтересів), що відображені у ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання, а також інші заходи кримінально-правового характеру застосовуються до осіб, що їх вчинили [9, с. 6]. Одним з таких інших заходів кримінально-правового характеру, що сприяє виконанню зазначеного завдання кримінально-правової охорони, є звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки.

Реалізація цього варіанту звільнення від кримінальної відповідальності зумовлює встановлення певного причинно-факторного комплексу. У правозастосовній діяльності у процесі його встановлення виникають певні труднощі, зумовлені різним розумінням суб'єктом правозастосування його складових елементів. Відсутня єдність думок щодо елементів цього причинно-факторного комплексу і в доктрині кримінального права. У зв'язку з цим, проведення дослідження звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на

поруки буде сприяти гармонізації доктринальних уявлень про це явище з відповідною правозастосовною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем інших заходів кримінально-правового характеру, заснованих на заохоченні, а саме на звільненні особи від кримінальної відповідальності, присвячені наукові праці Ю. В. Бауліна, О. О. Дудорова, О. О. Житного, Л. М. Кривоченко, В. М. Куца, Н. А. Орловської, О. О. Книженко, О. В. Наден, М. І. Панова, П. В. Хряпінського, С. С. Яценка, А. М. Яценка та ін. Безпосередньо теоретико-прикладним аспектам звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки приділена увага Т. Б. Ніколаєнко. Віддаючи належне науковим доробкам наведених дослідників, які безумовно є значним внеском у розвиток науки кримінального права, варто зазначити, що питання звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки залишаються не розкритими, оскільки у такому аспекті ця проблематика ще не досліджувалася.

Постановка завдання. Проведення теоретико-прикладного аналізу такого заохочувального заходу кримінально-правового характеру як звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки і на

підставі цього формулюванні власних узагальнюючих висновків.

Виклад основного матеріалу.

Згідно з ч. 1 ст. 47 КК України особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, та щиро покалася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку.

Частиною другою цієї статті декларовано, що у разі порушення умов передачі на поруки особа притягається до кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин.

Зі змісту цієї статті вбачається, що підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки є його щире розкаяння у вчиненому злочині. У юридичній літературі таке каяття передбачає усвідомлення особою своєї вини, щирий жаль щодо вчиненого злочину та осуд своєї поведінки [2, с. 335]. Ю. В. Баулін зауважує, що щире каяття свідчить про бажання особи спокутувати свою провину перед колективом, виправити свою поведінку. Не може бути передана на поруки особа, яка не визнає себе винною у злочині. Щире каяття зазначеної особи повинно знайти своє відображення у процесуальних документах кримінального провадження. Таке каяття може мати місце безпосередньо після скоєння злочину, в період досудового розслідування, а також в суді [1, с. 142–143]. Умовами звільнення такого суб'єкта від кримі-

нальної відповідальності є: а) вчинення ним вперше злочину невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів (ч. 3 ст. 12, примітка до ст. 45 КК України); б) наявність клопотання колективу підприємства, установи чи організації про передачу особи на поруки [2, с. 335]. Клопотання про передачу особи на поруки – це письмове звернення колективу юридичної особи, прийняте на його загальних зборах, до суду з мотивованим проханням звільнити певну особу – члена колективу від кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин та визначенням взаємних зобов'язань, а саме: з одного боку, зобов'язання колективу взяти особу під контроль і здійснювати щодо неї заходи виховного характеру, а, з іншого, зобов'язання взятої на поруки особи виправдати довіру колективу законослухняною поведінкою та сумлінною працею на підприємстві, в установі або організації, не ухилятися від заходів виховного характеру колективу, дотримуватися правил співжиття в побуті та громадських місцях [1, с. 144]. Констатація сукупності наведеної підстави та умов звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, засвідчує наявність причинно-факторного комплексу його здійснення.

Але тут хотілося б звернути увагу на таке. Так, даний вид звільнення від кримінальної відповідальності належить до числа факультативних та умовних. Умовність цього виду звільнення означає, що порушення протягом року громадського порядку, ухилення від заходів виховного характеру свідчить про не виправдання де-факто звільненою особою довіри колективу підприємства,

установи, організації, у разі чого таке звільнення скасовується і вона притягається до кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин. Інакше кажучи, умовність цього виду звільнення засвідчує два його аспекти: де-факто звільнення особи у зв'язку з передачею її на поруки (неостаточне) і де-юре звільнення особи у зв'язку з передачею її на поруки (остаточне). При чому, остаточне звільнення особи у зв'язку з передачею її на поруки (після закінчення 1 (одного) року) не вимагає від суду прийняття окремого рішення у формі ухвали суду про таке звільнення, на відміну від остаточного (де-юре) звільнення особи від відбування покарання з випробування у зв'язку з фактичним закінченням іспитового строку, який встановлений в законі від 1 (одного) до 3 (трьох) років для повнолітніх осіб. У ч. 1 ст. 289 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) зазначено, що якщо протягом року з дня передачі особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації вона не виправдає довіру колективу, ухилитиметься від заходів виховного характеру та порушуватиме громадський порядок, загальні збори відповідного колективу можуть прийняти рішення про відмову від поручительства за взяту ними на поруки особу. Відповідне рішення направляється до суду, який прийняв рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності. До речі, таке рішення може бути оформлене у вигляді протоколу загальних зборів колективу юридичної особи про відмову від поручительства, в якому повинні бути зазначені відомості про те, якими конкретними діями особа, яка була передана на поруки, не виправдала

довіри колективу, які заходи виховного характеру застосовувалися до цієї особи, чи були порушення з її боку громадського порядку і якщо були, то в чому вони знайшли свій вияв, і які заходи впливу були застосовані до особи тощо [1, с. 147].

Як декларує ч. 3 ст. 289 КПК України, переконавшись у порушенні особою умов передачі на поруки, суд своєю ухвалою скасовує ухвалу про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки та направляє матеріали провадження для проведення досудового розслідування в загальному порядку чи здійснює судове провадження в загальному порядку, якщо питання про звільнення від кримінальної відповідальності було прийняте після направлення обвинувального акта до суду.

Отже, за своїм змістом клопотання колективу відповідної юридичної особи, має обов'язково включати зобов'язання цього колективу здійснювати конкретні заходи виховного характеру, спрямовані на недопущення вчинення особою, взятою на поруки, нових злочинних посягань [3, с. 778-779]. До цього, за справедливим зауваженням А. М. Яценка, варто додати і те, що у клопотанні про передачу особи на поруки, насправді, мають бути зазначені такі заходи виховного характеру, які не лише з точки зору колективу, підприємства, установи чи організації, але й суду дійсно будуть спрямовані на виправлення звільненої від кримінальної відповідальності особи, а не стануть формальними. Такий висновок, на думку науковця, випливає з аналізу практики застосування ст. 47 КК України. У зв'язку з цим, він

підкреслює, що заслугоує підтримки і схвальної оцінки позиція тих правозастосовних органів, які відмовляють у задоволенні клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності за цією статтею, якщо в ньому не зазначаються: а) конкретні види заходів виховного характеру; б) яким чином вони будуть застосовані до обвинуваченого; в) хто буде контролювати їх виконання тощо [8, с. 173–174].

З урахуванням системного аналізу зазначених вище норм кримінального (ст. 47 КК України) і кримінального процесуального законодавства України (ст. 289 КПК України), а також доктринальних роз'яснень щодо підстав і умов їх застосування можна дійти висновку, що звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки можливе у разі вчинення ним вперше злочину, передбаченого ч. 1 або 2 ст. 382 КК України, за умови усвідомлення своєї вини шляхом її визнання у порядку, передбаченому КПК України, та обов'язкової наявності клопотання трудового колективу підприємства, установи, організації, з якими такий суб'єкт пов'язаний трудовими чи іншого роду правовідносинами. При цьому, як у клопотанні трудового колективу підприємства, установи, організації, котре направляється до суду, який прийняв рішення про звільнення такого суб'єкта від кримінальної відповідальності, так і безпосередньо в протоколі загальних зборів трудового колективу підприємства, установи, організації, обов'язково мають бути зазначені конкретні заходи виховного характеру щодо суб'єкта невиконання судового рішення.

Зазначимо, що конкретний перелік заходів виховного характеру, що мають бути обов'язково застосовані до особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки, у разі вчинення злочину, передбаченого частиною першою або другою статті 382 КК України, в спеціальній літературі знайти вкрай важко. Складно його виявити і в результаті аналізу відповідної судової практики. Яскравим підтвердженням зазначеного є такий приклад правозастосовної діяльності. Так, ухвалою Ставищенського районного суду Київської області від 09.03.2016 р. встановлено, що 01 березня 2015 року до суду надійшло клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 47 КК України ОСОБА_2, підозрюваного в вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України. Такі дії ОСОБА_2 органами досудового розслідування вірно кваліфіковано за ч. 1 ст. 382 КК України, як умисне невиконання постанови суду, що набрала законної сили.

Станом на 04.02.2016 орендар ОСОБА_2 передав земельну ділянку водного фонду 26,5138 га, розташовану на території Кривецької сільської ради Ставищенського району Київської області, у територіальну власність громади с. Кривець, тобто ОСОБА_2 виконав судове рішення за невиконання якого йому повідомлено про підозру. 26 лютого 2016 до Ставищенського відділу Білоцерківської місцевої прокуратури від Об'єднання рибницьких господарств внутрішніх водойм України «УКРРИБГОСП» надійшло письмове клопотання від 25 лютого 2016 року, згідно якого вказане об'єднання приймає підозрюваного ОСОБА_2 на пору-

ки колективу об'єднання, так як його поведінка виправдовує довіру колективу та він щиро покався у вчиненому ним злочину, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України, та просить закрити кримінальне провадження.

Обставинами, що свідчать про можливість звільнення ОСОБА_2 від кримінальної відповідальності є те, що останній вперше вчинив злочин середньої тяжкості, раніше не судимий, виконав вказане рішення суду, щиро покався у вчиненому діянні, колектив вищевказаного об'єднання просить передати підозрюваного на поруки.

Розглянувши клопотання прокурора, вивчивши матеріали кримінального провадження, заслухавши пояснення і думку підозрюваного, думку прокурора, суд вирішив, що дане клопотання підлягає задоволенню та звільнив його від кримінальної відповідальності за ст. 47 КК України, за умови, якщо він протягом 1 (одного) року із дня передачі на поруки виправдає довіру вказаного колективу, не буде ухилятися від заходів виховного характеру та не буде порушувати громадський порядок [7].

З наведеної ухвали суду важко виявити заходи виховного характеру, що мають бути застосовані трудовим колективом Об'єднання рибницьких господарств внутрішніх водойм України «УКРРИБГОСП» до звільненої від відповідальності особи. Більше того, з цієї ухвали суду складно зробити висновок взагалі про те, чи були у судовому засіданні поставлені на з'ясування питання щодо: 1) конкретних видів заходів виховного характеру, що мають бути застосовані до суб'єкта невиконання судового рішення; 2) яким чином вони будуть застосовані до такого

суб'єкта; 3) нарешті, хто буде контролювати їх виконання. У зв'язку з цим, з метою гармонізації доктринальних уявлень про звільнення суб'єкта невиконання судового рішення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки з відповідною правозастосовною діяльністю, візьмемо на себе сміливість запропонувати наступний приблизний перелік заходів виховного характеру, що мають бути застосовані до особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки у разі вчинення нею злочину, передбаченого частиною першою або другою статті 382 КК України, та спосіб їх реалізації:

1. Проводити бесіди з приводу попередження вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень у сфері правосуддя в частині повного і своєчасного виконання судових рішень, що набрали законної сили; попередження вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень посадовою або службовою особою під час виконання нею своїх обов'язків, пов'язаних з повним і своєчасним виконанням судових рішень, що набрали законної сили; недопущення порушень громадського порядку та правових наслідків недотримання норм чинного законодавства з цього приводу. Вказані бесіди мають проводитися один раз на тиждень із складанням відповідних розписок особи про їх проведення.

2. Щомісяця на загальних зборах трудового колективу підприємства, установи, організації роз'яснювати законодавство щодо попередження злочинів у сфері правосуддя із включенням таких роз'яснень до протоколу зборів трудового колек-

тиву підприємства, установи, організації.

3. Отримувати щотижневі звіти про дотримання трудової дисципліни, громадського порядку та про вивчення законодавства про попередження правопорушень та злочинів у сфері правосуддя в частині повного і своєчасного виконання судових рішень, що набрали законної сили, а також законодавства про запобігання корупції.

4. Обговорювати на загальних зборах трудового колективу підприємства, установи, організації забезпечення найбільшого громадського впливу на суб'єкта невиконання судового рішення та інших не дисциплінованих членів колективу, сприяти створенню атмосфери нетерпимості до вчинення злочинів та інших правопорушень, які завдають шкоди суспільству. Встановити умови, які сприяли вчиненню злочину та визначити заходи щодо їх усунення.

5. Посилити нагляд з боку керівництва підприємства, установи, організації за виконанням службових обов'язків суб'єктом невиконання судового рішення та дотримання ним трудової дисципліни.

6. Залучати суб'єкта невиконання судового рішення до громадської діяльності підприємства, установи, організації та суспільно-корисної праці.

У процесі реалізації цих заходів виховного характеру в нагоді стане впровадження до переліку документації підприємства, установи, організації окремого документу – Журналу виховних заходів [6, с. 4–5], форма якого має бути затверджена керівництвом підприємства, установи, організації за власним розсудом. Наведений перелік заходів виховного

характеру, що має бути застосований до суб'єкта невиконання судового рішення у разі його звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки, не є остаточним і не претендує на універсальність. Принагідно зауважимо, що він є приблизним і таким, що не вичерпується зазначеними в ньому видами. Наша мета набагато скромніша – визначити приблизний перелік таких заходів та по можливості зорієнтувати зацікавлених у тому осіб, у тому числі і правозастосувача, в особі суду, в можливих видах таких заходів виховного характеру та способах їх реалізації, не забуваючи про те, що визначення конкретних заходів виховного характеру, порядок їх застосування і контроль виконання є виключно прерогативою колективу підприємства, установи, організації [8, с. 173].

Висновки. Вищевикладене дозволяє зробити такі висновки: успішне забезпечення охорони правосуддя в частині належного виконання судового рішення, що набрало законної сили, може бути досягнуто не лише шляхом застосування до суб'єкта невиконання судового рішення кримінального покарання, але й у разі його звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки. Реалізація цього виду звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення особою злочину, передбаченого частиною першою або другою статті 382 КК України, залежить від встановлення причинно-факторного комплексу його здійснення, обов'язкову складову якого становлять заходи виховного характеру, які мають бути не лише конкретизовані у відповідному процесуальному до-

кументі, але й проконтрольовані за женими на це особами.
способом їх застосування уповнова-

Список використаних джерел

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія / Ю. В. Баулін. – К. : «Атіка», 2004. – 296 с.
2. Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна ; – 5-те вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / За ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print> 1389885939112128.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
7. Ніколаєнко Т. Б. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Т. Б. Ніколаєнко ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 22 с.
8. Ухвала Ставищенський районний суд Київської області від 09.03.2016 року по справі № 378/209/16-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56314590>.
9. Яценко А. М. Виховна функція кримінального права: деякі аспекти законодавчого забезпечення / А. М. Яценко // Пріоритетні завдання та стратегії розвитку юриспруденції у світовій науці : збір. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сладковичево, Словацька республіка 28–29 жовтня 2016 р.). – Сладковичево, 2016. – С. 172–175.
10. Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія / А. М. Яценко. – Х. : Ніка Нова, 2014. – 388 с.

M. Bukach,
*post-graduate of the Criminal-Law
Disciplines Chair of the Kharkiv National
University of the Internal Affairs*

RELEASING FROM THE CRIMINAL RESPONSIBILITY OF THOSE SUBJECTS, WHO DOES NOT FULFIL THE JUDICIAL DECISIONS, IF THE PENALTY IS COMPLETED BECAUSE OF THE SURETY: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS

The article is devoted to the problematic aspects of dismissing the subject of non-enforcement of a court decision from criminal liability in connection with the

transfer of his bail. It is noted that the successful provision of justice in the part of the proper enforcement of a court decision can be achieved not only by applying to the subject of non-enforcement of a judicial decision on criminal punishment, but also in case of his release from criminal liability in connection with the transfer of bail. It was emphasized that the realization of this type of exemption from criminal liability in the case of a person committed a crime, as provided for in part one or two of Article 382 of the Criminal Code of Ukraine, depends on the establishment of a causal factor of its implementation, the mandatory component of which are educational measures, which should not be only specified in the relevant procedural document, but also controlled by the way of their application by authorized persons.

Taking into account the system analysis of the aforementioned norms of the criminal law (Article 47 of the Criminal Code of Ukraine) and the criminal procedural legislation of Ukraine (Article 289 of the CPC of Ukraine), as well as doctrinal explanations on the grounds and conditions of their application, one can conclude that the dismissal of the subject of non-fulfillment a judicial decision from criminal liability in connection with the transfer of his bail is possible in the case of the first committing a crime provided for in Part 1 or 2 of Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine, subject to the recognition of his guilt by its recognition in the manner prescribed by the CPC of Ukraine, and the mandatory availability of a petition of the labor collective of the enterprise, institution, organization, with which such a person is linked by labor or other kind of legal relationship. At the same time, as in the petition of the labor collective of the enterprise, institution or organization, which is sent to the court, which has made a decision to release such a person from criminal liability, and directly in the minutes of the general meeting of the labor collective of the enterprise, institution, organization, necessarily Specific measures of educational nature regarding the subject of non-enforcement of a court decision should be indicated.

Key words: *exemption from liability, non-fulfillment, transfer of bail, court decision.*

Надійшла до редакції 12.10.2017